

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: «ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКА ПІДГОТОВКА –
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»

Матеріали
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
25 травня 2016 року

КИЇВ 2016

УДК 371.2:371.8:378.4(063)
ББК Ч 448.оя431+Ч420я431
А437

Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад: зб. наук. праць матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 травня 2016 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. – К : – НАУ, 2016. – 296 с.

До наукового збірника увійшли статті та тези доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад (25 травня 2016 року, м. Київ), що проводилася на базі кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету спільно з науковими установами та навчальними закладами освіти України. Адресований науковцям, аспірантам, викладачам ЗНЗ і ВНЗ та працівникам в галузі освіти.

Редакційна колегія:

Муранова Н. П., доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (голова);

Черіпко С. І., заступник директора Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бруяка О. О., кандидат технічних наук, доцент, начальник навчально-методичного відділу Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Приходько О. Ю., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бугайов О. Є., кандидат технічних наук, доцент, кафедра базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету.

Рекомендовано до друку Науково-методично-редакційною радою Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (протокол № 6 від 26.09.2016 р.).

За достовірність наведених даних та посилань несе відповідальність автор публікації.

повинен бути зацікавлений в отриманні об'єктивних результатів його діяльності, оскільки лише за

УДК 81'276.2-057.874(045)

Харицька Лариса, м.Київ

ШКІЛЬНИЙ СЛЕНГ ЯК СКЛАДОВА ПИТАННЯ КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

У статті розглядається питання культури мовлення сучасної учнівської молоді, засилля у її повсякденній вжиток сленгових лексем та аналізуються причини вживання їх старшокласниками, розкривається зміст поняття «шкільний сленг», окреслюються джерела походження сленгу, склад та причини проникнення сленгових лексичних одиниць у повсякденне спілкування учнівської молоді.

Ключові слова: культура мовлення, шкільний сленг, сленгові лексеми, особлива лексика, сленгові вирази, джерело сленгу.

The paper deals with modern teens' speech culture, emphasizes domination of slangs in their everyday speech and analyzes the causes of their use. Also, the paper explains the meaning of the term 'school slang', defines its sources, describes the composition of the slang words and establishes the causes of their penetration into the everyday communication of school students.

Keywords: speech culture, school slang, slang words, specific vocabulary, slang expressions, slang source.

Надактуальною нині є проблема ціннісних орієнтирів української молоді в контексті європейської інтеграції. Метою вивчення цієї проблеми є виявлення реальної картини різноманітних впливів на становлення особистості сучасної молоді людини, невід'ємною складовою якої є культура мовлення.

На жаль, останнім часом внутрішні трансформації українського суспільства спричинили глибоку духовну кризу. Ми здеморалізовані організованою злочинністю, корупцією, хабарництвом, наркоманією, пияцтвом, сирітством, безпритульністю дітей, варварським нищенням природного

середовища, руйнацією традицій і цінностей, а як наслідок – зростання відчуття безперспективності та ізольованості людини. З гіркотою можна говорити про моральну деградацію як дзеркало української реальності. Насамперед ці процеси зачепили молодь. Особливо це помітно у ставленні молоді до мови свого народу.

Мова – тонкий індикатор відображення дійсності. вона дуже чутлива до змін у політиці, ідеології, науці, духовній культурі. Зміна культурних орієнтирів, цінностей, установок у суспільстві впливає і на мову. Мова – це дім нашого буття, прислухавшись до голосів довкола, можна зрозуміти, чим живе наше покоління. Останнім часом все щільніше місце у мовленні учнівської молоді посідає сленг. У мовознавстві немає чіткого визначення поняття «сленг». Ця частина лексики відрізняється своїм розмовним і неофіційним характером. Вона давно увійшла до широкого вжитку у спілкуванні молоді, зокрема учнівської. Сьогодні сленг вживається в пресі, в літературі (причому не тільки детективного жанру). Навіть державні діячі високого рангу використовують у своїх виступах сленгові вирази.

Отже, не можна ставитися до сленгу як до чогось такого, що тільки забруднює мову. Це невід’ємна частина нашої мови, про яку існує чимало наукових розвідок. Але саме про шкільний сленг написано дуже мало. Власне, спеціально про шкільний сленг узагалі нічого не написано. У цьому ми переконалися, розпочавши роботу над цією темою.

У 2000 р. вийшов друком об’ємний «Словник російського аргю» В. Єлістратова [1, с. 17–21], що став нам у нагоді під час написання цієї роботи [1, с. 17–21]. У процесі роботи довелося звернутися до художньої літератури, а також до усних спогадів людей (зокрема наших рідних та учителів) [2, с. 96]. У підбірці матеріалу про сьогоднішній шкільний сленг нам допомагали старшокласники київських шкіл (№ 55, № 83, № 35) та знайомі. Деякі матеріали взяті нами з інтернет сайтів.

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що в наші дні сленг отримав широке розповсюдження в молодіжному середовищі і зокрема – серед школярів. Окрім того, шкільний сленг є маловивченою стороною мови.

Мета дослідження – узагальнена класифікація сленгових лексем, джерела походження частини з них, шляхи проникнення сленгових лексичних одиниць у повсякденне спілкування учнівської молоді та визначення причин уживання їх учнями старших класів.

Практична значущість: матеріали цього дослідження можуть бути використані в курсі викладання соціолінгвістики та для опису способів словотворення при викладанні української та російської мови в школі.

Сам термін «сленг» у перекладі з англійської мови означає: мова соціально чи професійно відособленої групи на протилежність літературній мові. Сленг – це слова, що часто розглядаються як порушення норм стандартної мови. Це дуже виразні, іронічні слова, що служать для позначення предметів, про які говорять в повсякденному житті.

Необхідно зазначити, що деякі вчені відносять жаргонізми до сленгу, таким чином, не виділяючи їх як самостійну групу, і сленг визначають як особливу лексику, використовувану для спілкування між собою групи людей зі спільними інтересами. На проблему виділення або невиділення сленгу з ряду інших лексичних груп (і як поняття, і як терміна) у мовознавців існує кілька точок зору:

1. Науковець І. Гальперін у своїй статті «Про термін «сленг», посилаючись на невизначеність цієї категорії, взагалі заперечує її наявність [3, с. 12]. Він не допускає існування сленгу у якості окремої самостійної категорії, пропонуючи термін «сленг» використовувати в якості синоніма «жаргон».
2. Думка про тотожність двох понять (сленгу і жаргону) і різке заперечення присутності подібного явища в розмовній мові висловлена в роботах Є. Борисової-Лунашанец [4, с. 71].
3. Цікаво дослухатися в даному аспекті до думки академіка А. Шахматова, який пропонував звертати на подібне явище увагу, а не захоплюватися пропагандою заперечення сленгу і вказівкою, як треба говорити [5, с. 288].
4. Дослідник Е. Берєгівська виділяє понад десять способів утворення основних одиниць сленгу, тим самим підтверджуючи тезу про постійне оновлення його словникового складу [6, с. 32–41]. Вона вказує на те, що зародження нових словникових одиниць відбувається саме в столицях, а вже потім відбувається їх переміщення на периферію. При цьому в її дослідженнях відзначається, що це переміщення в середньому займає півроку, але у зв’язку з науково-технічним прогресом і появою більш сучасних засобів комунікації строки переміщення сленгових лексем істотно скорочуються.

Дехто з дослідників вважає, що термін «сленг» застосовується у нас у двох значеннях: як синонім до англійського жаргону і як сукупність слів та словосполучень, що належать за походженням до різних жаргонів і стали, якщо не загальноживаними, то зрозумілими досить

широкому колу носіїв сленгу. Автори різних сленг-словників саме так розуміють поняття «сленг». Словник сучасного українського сленгу видавництва «Фоліо», містить понад 5000 слів і словосполучень [7, с. 350]. Дослідники, що займаються молодіжним сленгом, включають у сферу вивчення вік з 14–15 р. до 24–25 р. Нами досліджувався сленг ранньої вікової категорії.

Шкільний сленг, мабуть, був завжди, але про словник школярів далекого і навіть не дуже далекого минулого відомостей збереглося дуже мало. Адже сленг – це своєрідний фольклор і, отже, письмово спеціально не фіксувався. Тому, говорячи про сленг минулого, доводиться спиратися на художню літературу, мемуари та усні спогади. Про шкільний сленг до XIX ст. ми взагалі нічого не знаємо. Хіба що окремі слова. Наприклад, свистульки – так ще з петрівських часів називали різки для школярів (очевидно, через звук свисту, який вони створювали, опускаючись на нижні частини спин школярів).

Шкільний сленг початку XIX ст. теж практично невідомий. Чи був тоді сленг широко вживаний чи все обмежувалося прізвиськами і кличками педагогів та ліцеїстів? Ми про це вже ніколи, мабуть, не дізнаємося. Але загальновідомо, що сленг кожної історичної епохи відображав риси часу та суспільне становище мовців. Здається, сленг не міг широко вживатися серед дітей з аристократичних родин: вони легко могли вибрати найбільш зручне слово з тих іноземних мов, якими вони вільно володіли. Цей сленг з'явився, напевно, лише тоді, коли до школи прийшли діти різночинців. А це найчастіше були церковно-приходські школи, бурси, семінарії тощо.

В описі семінарії в повісті М. Гоголя «Вій» вже зустрічаються деякі сленгові вислови: відправлятися на кондиції – займатися репетиторством, пробувати крупного гороху – бути покараним [8, с. 93].

Але особливо багато таких висловів міститься в «Нарисах бурси» М. Помяловського [9, с. 283]. Наведемо лише кілька прикладів: відправляти за ворота – виключати з училища; травневі – різки; титулку – атестат; дивилки – очі; лупетка – особа. Зразком розмови на сленгу можна вважати таку сценку з «Нарисів»:

- Панове, це підло, нарешті!
- Що таке?
- Хто взяв окраєць?
- З кашею? – питали його глузливо.
- Поцупили?
- Збондили?
- Зляпали?
- Сперли?
- Лафа, брат!

Усі ці слова в перекладі з бурсацької на звичайну мову означали: вкрали, а «лафа» – хвацько. Сьогодні у сленговому мовленні школярів трапляються слова, що відображають шкільні буденні явища та проблеми: хвіст (заборгованість), шпора, шпаргалка (зрозуміло і без пояснення), плавати (погано знати матеріал), катать (списувати), врубитись (зрозуміти), засипатись (не скласти іспитів).

1. Перше місце за продуктивністю утворення сленгових лексем посідають слова-новоутворення.
2. Наступним потужним джерелом формування лексичного складу сленгу є метафорика: вилазка (подорож), капуста (долари), стриже (отримує гроші).
3. Далі йдуть іншомовні запозичення, причому майже виключно з англійської мови: (крейзі (*crazy*) – божевільний, респект (*respect*) повага, пліс (*please*) – будь ласка, суперстар (*superstar*) – знаменитість). Цей спосіб органічно поєднується з
4. Афіксацією, що як засіб дуже продуктивна: стібатися (звертати увагу, чіплятися, насміхатися), стьоб (те, над чим можна насміхатися), стебалово (сам процес жарту), стьобний (кумедний, цікавий), стьобно (весело, оригінально).
5. Парадигматичні відношення – ще одне потужне джерело сленгу.

У молодіжному слензі існують слова – омоніми, антоніми та синоніми лексем літературної мови. Так, наприклад, для літературного слова «капуста» у значенні «овоч» – омонім, утворений за допомогою метафори – «капуста» у значенні «гроші, долари». Що стосується синонімії, то, наприклад, для заміни слова «людина» використовуються сленгізми «чувак», «перець», «лузер».

6. Трапляються і сленгізми – скорочення, але зустрічаються вони рідко, наприклад: журн – журнал, жєсть – жорстокість, фізра – фізкультура.

Таким чином, з точки зору джерел походження сленгізми діляться на наступні групи: слова-новоутворення (34 %); слова, утворені за допомогою метафорики (30 %); лексеми, запозичені з іноземних мов (16 %); лексеми, утворені за допомогою афіксації (9 %); слова, утворені за допомогою

(парадигматики 7 %); лексеми-скорочення (4 %).

Як і раніше, джерелами поповнення шкільного сленгу є іноземні мови, блатне аргю, запозичення з мови музикантів і спортсменів. Новим джерелом у 2000-і рр. стала комп'ютерна мова і, на жаль, лексика наркоманів. Утім, як раніше, так і тепер, джерелом сленгу є звичайна літературна мова. Просто зміст окремих слів нейтральної мови школярами переінакшується. Ось деякі приклади, що пояснюють етимологію сленгових слів та виразів (із різних джерел):

а) Нові переносні значення слів, що належать до нейтральної лексики: кльовий – хороший (до речі, слово дуже старе, воно є ще у Даля: кльовий – хороший, гарний, красивий. Кльова наречена) або «гальмо» (від дієслова «гальмувати») – людина, яка повільно міркує [10]. Звідси й такі знайомі «лаба», «облом», «відстій», «прикид», «братан», «зашибись», «лох», «фіолетово», «ботва», «реально» тощо.

б) Нові переносні значення науково-технічних термінів:

«клон» (від клонувати) – копія; «мобіла» (від мобільний); «глюк» (дієслово «глючити») – помилка, збої в комп'ютерній програмі або в голові та ін.

в) Слова, утворені від іноземних слів:

«крезанутий» (від англ. Craze) – божевільний; «супер»-знак якості; «ок»-добре; «пліз» – будь ласка; «сорі» – вибачте та багато подібних.

г) Слова, запозичені з кримінальної лексики: «тусовка» – збіговисько людей; «криша» – захист; «шухер» – небезпека; «шмон» – перевірка щоденників, збір зошитів на перевірку та подібні.

г') Слова, запозичені з жаргону наркоманів: «колеса» – наркотичні пігулки; «сісти на голку» – почати приймати наркотики; «косяк» – самокрутка з наркотиком; «наркота» – наркотики та ін.

Напевно, у всіх школах завжди були і будуть такі слова, що зрозумілі будь-якій людині. Допоки існують учні і вчителі, будуть домашки, змінка, училка, фіз-ра, укр. літ, матьоша тощо. Але при цьому в кожній школі є свої, ніде більше не вживані слова. Є ексклюзивні, особливі вирази і в нашій школі: барашка – курчава завуч; комбат – учитель ДПЮ; повний тунець, гаплик – відчай з якогось приводу.

У наших школах є такі уроки, як ІЗО, ФІЗО та МУЗО, що, як неважко здогадатися, означають уроки зображувальної діяльності, фізкультури та музики, а аббревіатура АМ-АМ – двох Алл Миколаївних: завуча та історика. Свята, старостати, позаурочні заходи та підготовка до них називаються у нас свистоплясками.

Ми визнаємо, що сленг – це стиль мови. І, можливо, як стиль, він має право побутувати в розмовному мовленні окремих угруповань школярів. Та сьогодні ЗМІ й Інтернет пересипані сленговими новоутворами, цей стиль охоплює все більший простір у мовному спілкуванні: ним послуговуються актори, депутати, навіть президенти.

Раптом помічаємо, що в дійсність, тобто мову, непомітно, змінюючи нас самих, увійшли «пофігізм» і «облом», а також «відаки» та «мобіли», з'явилися «юзери» і «чайники», «сисадміни» і «хакери», які однаково лають «галіму вінду». Нам забивають баки, чи то пак «женуть фуфло».

Саме так говорить сьогодні молоде покоління. Соціологічні опитування, які проводилися нами серед школярів нашого закладу (СЗШ № 55, м. Київ), підтвердили, що сленг – поширене явище серед молоді. А причини його вживання такі: сленг робить мову більш короткою, емоційно виразною. (Порівняймо два вирази. Літературною мовою: «Я відчуваю сильне приємне відчуття від прослуховування цієї пісні». Сленгом: «Я просто ташусь від цієї пісні!»); сленг служить розпізнавальним знаком того, до якого соціального середовища належить ця людина; модна данина часу; бажання бути сучасним; прагнення відгородитися від загалу; намагання створити свій маленький «світок»; обмежений словниковий запас.

Ми вважаємо, що на сучасному етапі питання культури мовлення особливо гостро постає перед молоддю, зокрема – учнівською. Шкільний сленг не є окремою системою, а включає в себе загально-молодіжний жаргон, що характеризує мову певного покоління. Нами було проведено анкетування старшокласників кількох загальноосвітніх закладів Святошинського району м. Києва щодо активності вживання сленгових лексем. Усі опитані учні відзначили, що вважають жаргонізацію мови невід'ємною частиною спілкування серед однолітків. Такі слова дозволяють їм самостверджуватися, підтримувати добрі стосунки з товаришами по школі, легко обмінюватися інформацією. Результати цього дослідження подані в табл. 1.

Отже, сленг був, є і буде в шкільній лексичі. Добре це чи погано? Питання, мабуть, неправомірне. Єдиного і всеосяжного визначення сленгу немає і дотепер. Неодноразові спроби розмежувати сленг і загальнонавчальну лексику або сленг і нецензурну мову не дали результатів. Визначення сленгу, які намагаються нашвидкуруч скомпонувати у ході наукових дебатів, часто

виявляються помилковими. Таким чином, у різних словниках і посібниках ми можемо зустріти безліч визначень для сленгу, таких як: «нецензурна мова», «мова неписьменних і безпутних людей», «поезія простої людини». Навряд чи слід підходити до сленгу виключно з позиції дослідника-лінгвіста, бо мова – явище не статичне, а багатогранне, і в першу чергу – за способом вираження емоцій (сленг присутній переважно в усному мовленні). З точки зору стилістики, жаргон чи сленг – це не шкідливий паразитичний наріст на тілі мови, який вульгаризує усне мовлення, а органічна та якоюсь мірою необхідна частина мовної системи.

Таблиця 1

Графік активності вживання сленгових лексем

Сленгова лексема (нормативна)	Розуміння/вживання, (%)					
	8 клас (к-ть опитаних 127)		9 клас (к-ть опитаних 129)		11 клас (к-ть опитаних 117)	
	знають	вживають	знають	вживають	знають	вживають
взути (обдурити)	98	70	100	80	100	48
не катить (не відповідає)	100	70	100	100	100	50
втираєш (пояснювати)	99	45	100	100	100	55
паритися (зациклюватися)	100	80	100	100	100	90
розвести (розіграти)	95	45	100	100	100	80
тіпа (начебто)	99	60	100	98	90	70
кореш (товариш)	100	40	100	40	100	50
гнати (брехати)	96	40	100	70	100	85
тири-пири (так далі)	100	50	100	75	100	70

Науковець В. Чеховський називає сленг «мовною грою, що допомагає особистості заявити про себе у власному мікросоціумі та водночас відокремитись разом з ним від решти суспільства» [10, с. 94].

На жаль, сленг – це реальність нашого суспільства. Його не можна ні заборонити, ні скасувати. Він змінюється з плином часу: одні слова вмирають, інші з'являються. І хоч сучасного школяра зовсім без сленгу уявити неможливо (бо головні його переваги – виразність і стислість), а без певного слова мова стає обмеженою й непереконливою. І все ж, звичайно, погано, якщо сленг повністю замінює людині нормальну мову – тоді перед нами в повному «блеске» і «мраке» постає Елочка-людоджерка.

Зрозуміло, всі ми бажаємо, щоб наша молодь спілкувалася унормованою літературною мовою або хоча б максимально наближеною до неї. Тому не можна допустити, аби сленг претендував у майбутньому на мову масового спілкування. Бо мова – це єдність народу. А сленг – це розкол навіть одного народу на окремі складові.

Отже, щоб не образити нікого, не принизити власної гідності, наше спілкування постійно передбачає необхідність відповідного вибору форми висловлювання, а культура мовлення зобов'язує кожного бути уважним до слова.

Література

1. Єлістратов В. С. Словник російського аргю / В. С. Єлістратов. – М., 2000. – С. 17–21.
2. Помяловський Н. Г. Нариси бурси / Н. Г. Помяловський. – М., 1981. – 283 с.
3. Гальперін І. Р. Про термін сленг. Питання мовознавства / І. Р. Гальперін. – М., 1956. – 17 с.
4. Борисова-Лукашинец Е. Г. Современный молодежный жаргон // ПТ. – 1980. – № 5. – С. 13–19.
5. Шахматов А. А. Очерк современного русского литературного языка / А. А. Шахматов. – Л., 1925. – 288 с. – (4-е изд. М., 1941).
6. Берегівська Е. М. Молодіжний сленг: формування і функціонування // Питання мовознавства. – 1996. – № 3. – С. 32–41.
7. Кондратюк Т. М. Словник сучасного українського сленгу / Т. М. Кондратюк. – Харків : Фоліо, 2006. – 350 с.
8. Гоголь Н. В. Вій : собр. соч. в 6-ти томах / Н. В. Гоголь. – Т. 2. – М., 1952. – 93 с.
9. Чеховський В. О. Лінгвістичні основи вчення про терміни : посіб. для філол. спец. вузів / В. О. Чеховський. – М. : Вища шк., 1997. – 94 с.
10. Даль В. І. Тлумачний словник живої великоруської мови : у 4-х томах. – М., 1994.